

Het Effect van Gepest Worden, Pesten en Eigenwaarde op Sociale en Gegeneraliseerde Angst in de Vroege Adolescentie naar Sekse

Pedagogische Wetenschappen, Faculteit Sociale Wetenschappen
Universiteit Utrecht

Bachelorthesis Pedagogische Wetenschappen

Deel-opdracht 4: Het artikel

Cursuscode: 200600042

Amy van Dijke (5625491)

Lisan Hermans (5622654)

Mariska Monteban (3925846)

Josyn Zigterman (5621682)

Thesisgroepnummer: 15

Subgroepnummer: 1

Docent: Dhr. Q.A.W Raaijmakers

Datum: 18-06-2015

Abstract

Anxiety is one of the most common psychological problems in children and adolescents (Ollendick, King & Muris, 2002). **Goal:** The goal of this research is to expand the understanding of the effect of bullying, being bullied and self-esteem on social and generalized anxiety on the male and female gender. **Method:** 586 high school students have participated in this study, 48% male and 52% female. The respondents are between 11 and 16 years old and have been selected on the basis of a non-random sample survey. **Results:** The results show that bullying does not have any influence on social anxiety. Being bullied as well as self-esteem has a significantly negative effect on social anxiety. Furthermore, bullying has a significantly positive effect on generalized anxiety, while being bullied doesn't have any effect on generalized anxiety. The effect of self-esteem is significantly negative, this effect is stronger for the girls. Finally, gender has been found to be mediated by self-esteem, both with social and generalized anxiety. **Conclusion:** The differences between the uncorrected and the corrected results can possibly be explained by the model variable self-esteem. This model variable seems to have a mediating function with regard to the effect of gender on social and generalized anxiety. This is an interesting outcome which could be the focus of further research.

Keywords: social anxiety, general anxiety, bullying, being bullied, self-esteem.

Samenvatting

Angst is één van de meest voorkomende psychosociale problemen bij kinderen en adolescenten (Ollendick, King, & Muris, 2002). **Doel:** Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen op het effect van pesten, gepest worden en eigenwaarde op sociale en gegeneraliseerde angst naar sekse. **Methode:** Aan dit onderzoek hebben 586 middelbare scholieren van HAVO en VWO van de eerste en tweede klassen deelgenomen, waarvan 48% jongens en 52% meisjes. De respondenten zijn tussen de 11 en 16 jaar oud en geselecteerd op basis van een selecte steekproef. **Resultaten:** Uit de resultaten blijkt dat pesten geen effect heeft op sociale angst. Zowel gepest worden als eigenwaarde hebben een significant negatief effect op sociale angst. Verder heeft pesten een significant positief effect op gegeneraliseerde angst. Gepest worden heeft geen effect op gegeneraliseerde angst. Het effect van eigenwaarde is significant negatief, dit effect is sterker voor meisjes. Tot slot blijkt sekse bij zowel sociale als gegeneraliseerde angst gemedieerd te worden door eigenwaarde. **Conclusie:** De verschillen tussen de ongecorrigeerde en gecorrigeerde resultaten kunnen mogelijk verklaart worden door de modelvariabele eigenwaarde. Deze modelvariabele lijkt een mediërende functie te hebben bij het effect van sekse op sociale en gegeneraliseerde angst. Dit is interessant om in vervolg onderzoek nader te onderzoeken.

Sleutelwoorden: sociale angst, gegeneraliseerde angst, pesten, gepest worden, eigenwaarde.

Inleiding

Adolescenten zijn in hun ontwikkelingsfase extra gevoelig voor het ontwikkelen van sociale angst (Tak, Bosch, Begeer, & Albrecht, 2014) en gegeneraliseerde angst (Rapee, 2001). Huidig onderzoek heeft als doel meer zicht te krijgen op de invloed van pesten, gepest worden en eigenwaarde op sociale en gegeneraliseerde angst bij adolescenten en de mogelijke sekseverschillen.

Sociale angst

Sociale angst wordt gedefinieerd als aanhoudende angst voor sociale situaties, zoals spreken in het openbaar. Daarnaast betreft de angst ook de mogelijke beoordelingen van anderen. Men is bang om zich op een gênante of vernederende manier te gedragen (American Psychiatric Association [APA], 2000). Wanneer deze situatie zich voordoet kan dit bij hem of haar zorgen voor angstgevoelens, waardoor de adolescent zich terugtrekt uit de sociale situatie. Tevens kunnen er lichamelijke klachten optreden als gevolg van angst, zoals blozen of een versnelde hartslag (APA, 2000; Rapee & Heimberg, 1997).

Volgens Kessler et al. (2005) komt sociale angst vaak tot uiting in de adolescentie. Daarnaast blijkt uit onderzoek van Hale et al. (2009) dat scores van sociale angst stabiel blijven over tijd, terwijl scores van de meeste andere angsten juist afnemen. Wanneer wordt gekeken naar sekse hebben meisjes meer symptomen van sociale angst dan jongens tijdens de adolescentie (Ohayon & Schatzberg, 2010; Rapee en Spence, 2004; Garcia-Lopez, Ingles en Garcia-Fernandez, 2008). In huidig onderzoek wordt dan ook verwacht dat meisjes hoger scoren op sociale angst dan jongens.

Gegeneraliseerde angst

Gegeneraliseerde angst is één van de meest voorkomende mentale problemen (Spitzer, Kroenke, Williams, & Löwe, 2006). Gegeneraliseerde angst wordt in de Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM- IV-TR) omschreven als een buitensporige angst en bezorgdheid over meerdere gebeurtenissen of activiteiten (APA, 2006). Eén van de belangrijkste symptomen van gegeneraliseerde angst is piekeren.

Deze angst neemt toe tijdens de adolescentie (Rapee, 2001). Uit het onderzoek van Hale et al. (2009) blijkt echter dat er een verschil is in het ontwikkelingsverloop tussen jongens en meisjes. Bij meisjes nemen de symptomen van gegeneraliseerde angst in de vroege adolescentie licht toe en worden de symptomen daarna stabiel. Bij jongens nemen de symptomen in de vroege adolescentie juist af (Hale et al., 2009). In huidig onderzoek wordt verwacht dat meisjes hoger scoren op gegeneraliseerde angst dan jongens.

Pesten

Pesten is een actueel probleem dat dagelijks voorkomt op de middelbare school (Monks et al., 2009). De meest gebruikte definitie van pesten is de definitie van Olweus (1993; 1999). Hierin wordt pesten gedefinieerd als een fysieke, verbale of psychische aanval of intimidatie, met de intentie om het slachtoffer schade toe te brengen. Het pesten wordt gekenmerkt doordat pesten zich herhaaldelijk voordoet en er sprake is van een machtsverschil tussen de pester en het slachtoffer (Olweus, 1999).

Uit onderzoeksresultaten blijkt dat 7-9% van de jong-adolescenten dader is van pesten (Juvonen, Graham, & Schuster, 2003; Kaltiala-Heino, Rimpelä, Rantanen, & Rimpelä, 2000). Daarnaast komt er een duidelijk sekseverschil in het onderzoek naar voren, jongens zijn namelijk meer betrokken bij pesten dan meisjes (Kumpulainen, Räsänen, & Puura, 2001; Seals & Young, 2003, Cook, Williams, Guerra, Kim, & Sadek, 2010). Volgens Juvonen et al. (2003) zijn jongens zelfs twee keer zo vaak dader dan meisjes. Ook lijkt er een sekseverschil te zijn in de verschillende vormen van pesten. Zo pesten jongens vaker op een fysieke manier (Craig, 1998) en tonen meisjes vaker relationele agressie (Solberg, Olweus, & Endresen, 2007).

Gepest worden

De adolescenten die gepest worden, zijn het slachtoffer van de bovengenoemde agressie (Cook et al., 2010). Kenmerkend voor een slachtoffer zijn minder goede sociale vaardigheden, negatieve gedachten over zichzelf, geïsoleerd raken en afgewezen worden door leeftijdsgenoten (Cook et al., 2010).

Uit onderzoek van Seals en Young (2003) blijkt dat 10% van de kinderen wekelijks slachtoffer is van pesten. Dit komt overeen met de bevindingen van Juvonen et al. (2003). Tevens worden er bij slachtofferschap sekseverschillen gevonden, zo zijn jongens significant vaker slachtoffer dan meisjes (Craig et al., 2009; Juvonen et al., 2003; Nansel et al., 2001). Prinstein, Boergers en Vernberg (2001) vinden echter geen substantieel sekseverschil bij de slachtoffers in de adolescentie.

Eigenwaarde

De meest aangehouden definitie voor eigenwaarde is het globale en evaluatieve beeld dat een persoon over zichzelf heeft (Gentile et al., 2009; Fanti & Henrich, 2015). Een hoge eigenwaarde beschermt kinderen en adolescenten tegen mentale en emotionele stress. Dit maakt dat zij adequaat met moeilijke en stressvolle situaties om kunnen gaan. De ontwikkeling van eigenwaarde bij kinderen wordt beïnvloed door de ouder-kind relatie, zelfacceptatie en het sociale gedrag van het kind (Siyez, 2008; Hosogi, Okada, Fujii, Noguchi, & Watanabe, 2012).

Tijdens de adolescentie kunnen jongeren een schommeling in hun eigenwaarde ervaren (Robins & Trzesniewski, 2005), zo neemt op 12-jarige leeftijd het gevoel van eigenwaarde tijdelijk af (Balwin & Hoffmann, 2001). Na de vroege adolescentie neemt het gevoel van eigenwaarde weer toe en blijft relatief stabiel (Twenge & Campbell, 2001). Ten slotte is er een sekse verschil in de adolescentie waarbij meisjes een lager gevoel van eigenwaarde hebben dan jongens (Bachman, O'Malley, Freedman-Doan, Trzesniewski, & Donellan, 2011; Guillon, Crocq, & Bailey, 2003).

Pesten en sociale angst

Er lijkt weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan te zijn naar het directe verband tussen pesten en specifiek sociale angst bij adolescenten. Er is echter wel onderzoek bekend waarbij pesten indirect in verband wordt gebracht met andere verwante variabelen.

Kaltiala-Heino et al. (2000) tonen in hun onderzoek aan dat zowel ouders als slachtoffers internaliserende problematiek vertonen en ouders juist meer externaliserende problematiek. Uit onderzoek van Menesini, Modena en Tani (2009) blijkt dat er geen internaliserende problematiek is aangetoond bij ouders.

Uit onderzoek van Sourander, Jensen, Rönning, Niemelä en Almqvist (2007) blijkt dat 5.2 % van de jongens, die ouders waren in hun kindertijd, later een angststoornis ontwikkelen. Dit onderzoek toont een direct verband aan tussen pesten en angstproblemen, maar niet specifiek met sociale angst. Een veel groter percentage ouders zal dus angstsymptomen vertonen, zonder daarbij te voldoen aan de criteria van een echte angststoornis.

Kortom, uit verschillende onderzoeken blijkt dat ouders internaliserende problematiek vertonen. Op basis van het directe verband tussen pesten en angstproblemen (Sourander et al., 2007), wordt er een positief effect van pesten op sociale angst verwacht. Daarnaast komt de rol van sekse als moderator niet duidelijk naar voren in de literatuur. In huidig onderzoek wordt de mogelijke rol van sekse in explorerende zin onderzocht.

Gepest worden en sociale angst

Volgens Siegel, La Greca en Harrison (2009) is slachtofferschap een voorspeller van sociale angst bij adolescenten. In veel onderzoeken wordt onderscheid gemaakt tussen verschillende vormen van slachtofferschap, namelijk relationeel en openlijk. Beide vormen worden bij meisjes in de adolescentie geassocieerd met sociale angst (Storch, & Warner, 2004). Uit onderzoek blijkt dat de relationele vorm van pesten gerelateerd is aan sociale angst (La Greca, & Harrison, 2005; Storch, Warner, Crisp, & Klein, 2005).

Specifieker stelt Storch et al. (2005) dat relationeel slachtofferschap bij adolescenten zorgt voor een toename van sociale angst. Dit geldt voor zowel jongens als meisjes.

Vanuit deze literatuur wordt verwacht dat gepest worden een positief effect heeft op sociale angst. De relationele vorm van pesten komt vaker voor bij meisjes, hierdoor wordt verwacht dat meisjes meer sociale angst laten zien.

Eigenwaarde en sociale angst

Verschillende onderzoeken geven weer dat eigenwaarde een negatieve voorspeller kan zijn voor sociale angst (De Jong et al., 2012; Maldonado et al., 2013; Glashouwer, Vroling, de Jong, Lange, & Keijser, 2013). Wanneer wordt gekeken naar het verschil in sekse tonen Frost en McKelvie (2004) aan dat het verschil in eigenwaarde tussen jongens en meisjes toe neemt in de adolescentie en dit verschil neemt weer af naarmate de adolescenten richting de fase van volwassenheid gaan. Hieruit kan geconcludeerd worden dat meisjes over het algemeen een lager gevoel van eigenwaarde hebben in vergelijking met jongens tijdens de adolescentie (Frost & McKelvie, 2004; de Jong et al., 2012).

Vanuit deze literatuur wordt in huidig onderzoek verwacht dat eigenwaarde een negatief effect heeft op sociale angst, dit effect is sterker bij meisjes dan bij jongens in de vroege adolescentie.

Pesten en gegeneraliseerde angst

Onderzoek naar de relatie tussen pesten en symptomen van gegeneraliseerde angst is beperkt. Uit een kleinschalig onderzoek blijkt dat daders lager scoren op een angsttest dan slachtoffers. Hierbij is er geen significant verschil met de scores van de groep die niet betrokken was bij het pesten (Swearer, Song, Cary, Eagle, & Mickelson, 2001).

In onderzoek van Kumpulainen et al. (2001) komt naar voren dat er meer psychiatrische problematiek is bij kinderen die betrokken zijn bij het pestgedrag, dan bij kinderen die hier niet bij betrokken zijn. Bij 4.2% van de daders wordt een angststoornis gediagnosticeerd. Een veel groter percentage zal dus angstsymptomen vertonen, zonder daarbij te voldoen aan de criteria van een angststoornis.

Op basis van het onderzoek van Kumpulainen et al. (2001) wordt in het huidige onderzoek een positief effect verwacht van pesten op gegeneraliseerde angst. In de literatuur wordt niet gesproken over een sekseverschil. Om deze reden wordt in het huidige onderzoek de rol van sekse in explorerende zin onderzocht.

Gepest worden en gegeneraliseerde angst

Pesten kan negatieve gevolgen hebben voor het slachtoffer (Nansel et al., 2001). Er is een verband tussen gepest worden en internaliserende problematiek (Grills & Ollendick, 2002), waaronder ernstige angstgevoelens (Grills & Ollendick, 2002; Klima & Repetti, 2008). Specifieker blijkt uit onderzoek van Swearer et al. (2001) dat er een positief verband bestaat tussen slachtofferschap en angstsymptomen.

Uit een vergelijkingsonderzoek van Hawker en Boulton (2000) komt naar voren dat de relatie tussen slachtofferschap en gegeneraliseerde angst iets sterker is dan de relatie met sociale angst, hoewel deze effectgroottes nauwelijks van elkaar verschillen. Er is echter nog weinig onderzoek gedaan naar de relatie tussen gepest worden en gegeneraliseerde angst (Hawker & Boulton, 2000). In huidig onderzoek wordt verwacht dat gepest worden een positief effect heeft op gegeneraliseerde angst. In de literatuur wordt niet gesproken over een sekseverschil. Om deze reden wordt in huidig onderzoek de rol van sekse in explorerende zin onderzocht.

Eigenwaarde en gegeneraliseerde angst

Uit onderzoek van Soler et al. (2013) blijkt dat het gevoel van eigenwaarde een negatief verband heeft met zowel externaliserende als internaliserende problematiek, waarbij het verband sterker is met internaliserende problematiek (Mann, Hosman, Schaalma, & De Vries, 2004). Specifieker blijkt uit meerdere onderzoeken dat eigenwaarde een negatief verband heeft met angstsymptomen (Beck, Brown, Steer, Kuyken, & Grisham, 2001; Grills & Ollendick, 2002). Uit onderzoek van Guillon et al. (2003) blijkt dat adolescenten met een gediagnostiseerde angststoornis lager scoren op tests met betrekking tot eigenwaarde, dan een niet-klinische controlegroep.

In dit onderzoek wordt verwacht dat eigenwaarde een negatief effect heeft op gegeneraliseerde angst. In de literatuur wordt niet gesproken over sekseverschillen. Om deze reden wordt in huidig onderzoek de rol van sekse in explorerende zin onderzocht.

Huidig onderzoek

De onderzoeksvraag voor huidig onderzoek is: Wat is het effect van gepest worden, pesten en eigenwaarde op sociale en gegeneraliseerde angst in de vroege adolescentie naar sekse? Deze onderzoeksvraag wordt beantwoord met behulp van de volgende hypothesen, welke zijn opgesteld uit de bovenstaande literatuur. Ten eerste wordt verwacht dat pesten een positief effect heeft op sociale en gegeneraliseerde angst. De rol van sekse wordt bij beide afhankelijke variabelen in explorerende zin onderzocht. Ten tweede wordt verwacht dat slachtofferschap een positief effect heeft op zowel sociale als gegeneraliseerde angst. Er wordt verwacht dat dit verband bij sociale angst sterker is voor meisjes. De rol van sekse wordt onderzocht bij gegeneraliseerde angst.

Running head: EFFECT VAN PESTEN, GEPEST WORDEN EN EIGENWAARDE OP SOCIALE EN GENEGERALISEERDE ANGST

Ten derde wordt verwacht dat eigenwaarde een negatief effect heeft op zowel sociale als gegeneraliseerde angst. Bij sociale angst wordt verwacht dat het effect sterker is bij meisjes dan bij jongens. Bij gegeneraliseerde angst wordt de rol van sekse in explorerende zin onderzocht.

Methode

Definities van de variabelen

Sociale angst

Sociale angst wordt gedefinieerd als een aanhoudende angst voor sociale situaties en situaties waarin negatieve beoordelingen kunnen komen vanuit de omgeving (APA, 2000). Hierbij kan sprake zijn van terug trekken en/of lichamelijke klachten (APA, 2000; Rapee & Heimberg, 1997).

Gegeneraliseerde angst

Gegeneraliseerde angst wordt omschreven als een buitensporige angst, bezorgdheid en piekergevoelens over meerdere gebeurtenissen of activiteiten (APA, 2006; APA, 2013). Deze angst is moeilijk onder controle te houden.

Pesten

Men spreekt van pesten wanneer op fysieke, verbale of psychologische manier aangevallen of geïntimideerd wordt, met de bedoeling om de ander schade toe te brengen (Olweus, zoals geciteerd in Fanti & Henrich, 2015). Dit wordt gekenmerkt door herhaaldelijk en systematisch misbruik van macht (Olweus, zoals geciteerd in Cook et al., 2010).

Gepest worden

Degenen die gepest worden, zijn slachtoffer van fysieke, verbale of psychologische aanvallen (Olweus, zoals geciteerd in Cook et al., 2010). Hierbij is sprake is van een machtsverschil.

Eigenwaarde

Eigenwaarde wordt gedefinieerd als het globale en evaluatieve beeld dat een persoon over zichzelf heeft (Gentile et al., 2009; Fanti & Henrich, 2015). Het gevoel van eigenwaarde wordt bepaald door de hoeveelheid waarde die de persoon aan zichzelf toekent (Baumeister, Campbell, Krueger, & Vohs, 2003).

Steekproef

De hypotheses worden getoetst door middel van kwantitatief onderzoek. In maart/april 2015 zijn er op 19 middelbare scholen in Nederland vragenlijsten afgenomen onder eerste- en tweedejaars scholieren van HAVO/VWO. Aan dit onderzoek hebben 586 respondenten deelgenomen, waarvan 48% jongens en 52% meisjes. De respondenten zijn tussen de 11 en 16 jaar oud, de gemiddelde leeftijd bedraagt 12.72 jaar ($SD=0,75$). De respondenten zijn geselecteerd op basis van een selecte steekproef.

Meetinstrumenten

In huidig onderzoek worden de variabelen pesten, gepest worden, eigenwaarde, sociale angst en gegeneraliseerde angst gemeten aan de hand van een samengestelde vragenlijst.

Sociale angst

Sociale angst wordt gemeten met de 'Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders' ([SCARED-NL], Muris, Bodden, Hale, Birmaher, & Mayer, 2007). Deze vragenlijst meet de symptomen van angststoornissen volgens de DSM-IV-TR bij kinderen en jongeren (APA, 2000). De vragenlijst bestaat uit 7 subschalen, waarvan één subschaal sociale angst meet. Deze bestaat uit 4 items, een voorbeelditem is: "Ik voel me nerveus bij mensen die ik niet goed ken". De vragen kunnen worden beantwoord via een 3-puntsschaal: 'nooit of bijna nooit', 'soms' of 'vaak'. De totaalscore wordt berekend als het gemiddelde van de 4 (in dezelfde richting gecodeerde) items.

De COTAN heeft de betrouwbaarheid van de SCARED beoordeeld als voldoende (Muris et al., 2007). De test-hertest betrouwbaarheid van de vragenlijst is .81. De vragenlijst heeft een goede interne consistentie met een Cronbach's alpha van .93 (Wijsbroek, Hale, Raaijmakers, & Muris, 2005). Voor de subschaal sociale angst is de interne consistentie ook goed, de Cronbach's alpha is .86. De validiteit van de gehele SCARED is redelijk tot goed (Muris et al., 2007). In deze steekproef is de betrouwbaarheid hoog ($\alpha = .80$).

Gegeneraliseerde angst

De variabele gegeneraliseerde angst wordt gemeten aan de hand van de SCARED (Muris et al., 2007). Deze vragenlijst meet symptomen van de gegeneraliseerde angst volgens de DSM-IV-TR bij kinderen en jongeren (APA, 2000). Dit is dezelfde vragenlijst als bij sociale angst, alleen wordt hier de subschaal gegeneraliseerde angst gebruikt. Deze subschaal bevat 9 items, een voorbeelditem is: "Ik maak me zorgen over de toekomst".

De COTAN heeft de betrouwbaarheid van de SCARED beoordeeld als voldoende (Muris et al., 2007). De subschaal gegeneraliseerde angst heeft een goede interne consistentie met een Cronbach's alpha van .86 (Wijsbroek et al., 2005). De validiteit van de gehele SCARED is redelijk tot goed (Muris et al., 2007). In deze steekproef is de betrouwbaarheid hoog ($\alpha = .84$).

Pesten

De variabele pesten wordt gemeten aan de hand van de Nederlandse vertaling van de Olweus Bully/Victim Questionnaire (Kyriakides, Kaloyirou, & Lindsay, 2006). Deze

vragenlijst neemt aan dat een persoon pest als hij/zij met opzet en met enige regelmaat, negatieve acties onderneemt jegens een ander. De acties zijn er op gericht om een ander schade toe te brengen of ongemakkelijk te laten voelen (Olweus, zoals geciteerd in Fanti & Henrich, 2015; Olweus, zoals geciteerd in Cook et al., 2010). Bij de vragenlijst kunnen respondenten antwoord geven op een 5-puntsschaal variërend van "nooit", "1-2 keer", "elke maand", "1 keer per week" tot "vaker per week". De vragenlijst bevat 48 items, waarvan 24 items op de subschaal pesten. Een voorbeelditem is: "Andere kinderen heb ik uitgelachen". De totaalscore wordt gemeten als het gemiddelde op de 24 items. De betrouwbaarheid is beoordeeld als goed met een Cronbach's alpha van .80 (Kyriakides et al., 2006). In deze steekproef is de betrouwbaarheid hoog ($\alpha=.84$).

Gepest worden

Gepest worden wordt eveneens gemeten aan de hand van de Nederlandse vertaling van de Olweus Bully/Victim Questionnaire (Kyriakides et al., 2006). Deze vragenlijst neemt aan dat een persoon wordt gepest als hij/zij is met regelmaat is blootgesteld aan negatieve acties door een ander (Olweus, zoals geciteerd in Cook et al., 2010). De respondenten kunnen antwoord geven op een 5-puntsschaal. De gebruikte vragenlijst bevat 48 items, waarvan 24 items op de subschaal gepest worden. Een voorbeeld item is: "Anderen hebben mij buitengesloten". De totaalscore wordt gemeten als het gemiddelde op de 24 items. De betrouwbaarheid is beoordeeld als goed, de interne consistentie is beoordeeld met een Cronbach's alpha van .80 (Kyriakides et al., 2006). In deze steekproef is de betrouwbaarheid hoog ($\alpha=.88$).

Eigenwaarde

De variabele eigenwaarde wordt gemeten aan de hand van Rosenberg Self-Esteem Scale (RSE) (Rosenberg, 1965). In deze vragenlijst wordt de eigenwaarde gemeten aan de hand van zowel positieve als negatieve gevoelens over de persoon zelf (Gentile et al., 2009; Fanti & Henrich, 2015). De vragenlijst bestaat uit 10 items waarbij de antwoorden op een 4-puntsschaal worden gegeven, variërend van "Helemaal mee eens" tot "Helemaal mee oneens". De totaalscore is het gemiddelde van alle scores, hoe hoger de score, des te hoger de eigenwaarde. De vragen 2,5,6, 8 en 9 moeten worden omgepoold voor de analyse. De interne consistentie is beoordeeld als hoog met een Cronbach's alpha van .92 (Rosenberg, 1965). De test-hertest betrouwbaarheid is beoordeeld met .85 tot .88, dit duidt op een hoge betrouwbaarheid (Rosenberg, 1965; Fanti & Henrich, 2015).

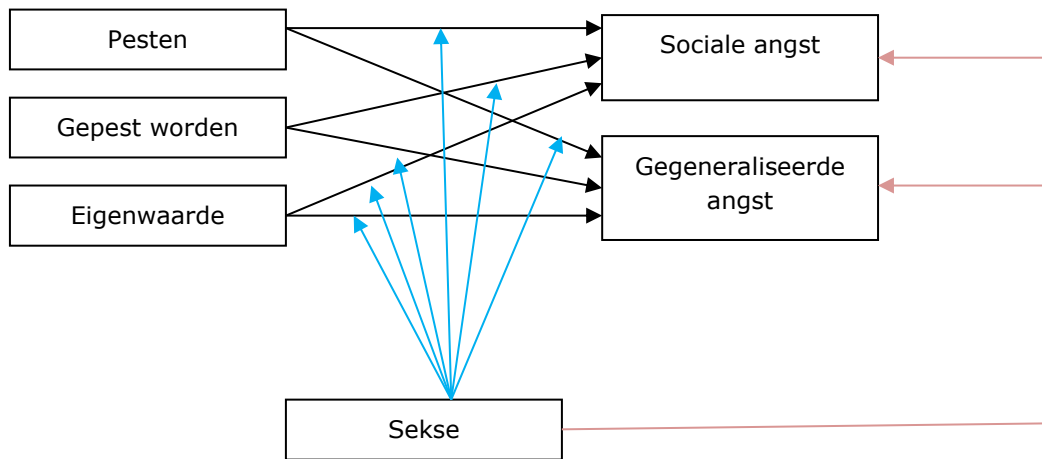
De Nederlandse versie van de RSE is beoordeeld met een goede validiteit (Franck, de Raedt, Barbez, & Rosseel, 2008). In deze steekproef is de betrouwbaarheid is hoog ($\alpha=.87$).

Covariaat: Sekse

In huidig onderzoek wordt sekse als covariaat meegenomen. Dit betekent dat de effecten van de onafhankelijke variabelen zijn gecorrigeerde voor mogelijke sekseverschillen.

Moderator: Sekse

In huidig onderzoek wordt sekse ook als moderator meegenomen. Er wordt onderzocht of er verschillen zijn tussen jongens en meisjes in de effecten van de onafhankelijke variabelen op de afhankelijke variabelen.

Onderzoeksmodel en plan van analyse

Figuur 1. Conceptueel model voor de invloed pesten, gepest worden en eigenwaarde op sociale en gegeneraliseerde angst met sekse als moderator en covariaat

Resultaten

Voor het meten van het effect van pesten, gepest worden en eigenwaarde op sociale en gegeneraliseerde angst is gebruik gemaakt van een meervoudige lineaire regressieanalyse. Hierbij is gekeken naar het effect van een onafhankelijke op een afhankelijke variabele, rekening houdend met de andere variabelen in dit model. Daarnaast is gekeken naar de rol van sekse als moderator en covariaat. Dit is gedaan door regressieanalyses uit te voeren voor jongens en meisjes afzonderlijk van elkaar. Hierbij is gekeken of de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënt van de jongens in het betrouwbaarheidsinterval van de meisjes valt en andersom. Wanneer deze waarden buiten elkaars betrouwbaarheidsinterval vallen, is er sprake van een moderatie effect. Ook wordt aan de hand van de Bèta's bekeken hoe belangrijk de onafhankelijke variabele is, ten opzichte van de andere onafhankelijke variabelen.

Allereerst worden de beschrijvende statistieken voor de modelvariabelen bij de gehele steekproef ($N=582$), jongens ($n=278$) en meisjes ($n=304$) weergegeven en worden de ongecorrigeerde effecten besproken. Deze worden berekend door middel van correlaties. Vervolgens worden de gecorrigeerde effecten besproken aan de hand van twee modellen. Bij het eerste model is sociale angst de afhankelijke variabele (Tabel 2). In dit model, inclusief de covariaat sekse, wordt 9.5% van de variantie verklaard door de onafhankelijke variabelen. Dit is een tamelijk gering effect. Bij het tweede model is gegeneraliseerde angst de afhankelijke variabele (Tabel 3). In dit model, inclusief de covariaat sekse, wordt 45.8% van de variantie verklaard door de onafhankelijke variabelen. Dit is een groot effect.

Beschrijvende statistiek en ongecorrigeerde effecten

Allereerst is gekeken naar de ongecorrigeerde effecten op sociale angst. Er wordt verwacht dat pesten een positief effect heeft. Vanuit de zero-order correlaties blijkt dat pesten geen significant effect heeft op sociale angst ($r=.03$, $p=.482$). Ook van gepest worden wordt verwacht dat dit een positief effect heeft. Uit de zero-order correlaties blijkt echter een negatief effect ($r=-.09$, $p=.029$). Daarnaast wordt verwacht dat eigenwaarde een negatief effect heeft op sociale angst. Dit komt overeen met de resultaten van de zero-order correlaties ($r=-.28$, $p<.001$). Tot slot wordt verwacht dat meisjes gemiddeld hoger scoren op sociale angst dan jongens. Dit wordt bevestigd met behulp van een t-test van het ongecorrigeerde verschil in gemiddelden ($t(580)=-3.33$, $p<.001$ eenzijdig). Meisjes scoren gemiddeld significant hoger op sociale angst dan jongens (Tabel 1).

Vervolgens is gekeken naar de ongecorrigeerde effecten op gegeneraliseerde angst. Er wordt verwacht dat pesten hier een positief effect op heeft. Dit komt overeen

met de resultaten van de zero-order correlaties ($r=.28, p<.001$). Ook van gepest worden wordt verwacht dat dit een positief effect heeft op gegeneraliseerde angst. Vanuit de zero-order correlaties blijkt dit effect niet significant ($r=.07, p=.076$). Daarnaast wordt verwacht dat eigenwaarde een negatief effect heeft op gegeneraliseerde angst. Dit wordt bevestigd in de zero-order correlaties ($r=-.64, p<.001$). Tot slot wordt verwacht dat meisjes gemiddeld hoger scoren dan jongens. Dit wordt bevestigd met behulp van een t-test van het ongecorrigeerde verschil in gemiddelden ($t(556)=-7.60, p<.001$ eenzijdig, $B=.26$). Meisjes scoren gemiddeld significant hoger op gegeneraliseerde angst dan jongens (Tabel 1).

Tabel 1

Beschrijvende statistieken voor modelvariabelen bij de gehele steekproef (N=582), jongens (n=278) en meisjes (n=304)

	Beide sekse		Meisjes		Jongens	
	M	SD	M	SD	M	SD
SA	1.76	0.54	1.83	0.56	1.68	0.51
GAD	1.54	0.43	1.66	0.47	1.41	0.35
Pesten	0.24	0.33	0.24	0.35	0.24	0.31
Gepest worden	0.14	0.23	0.10	0.14	0.19	0.30
Eigenwaarde	3.22	0.53	3.12	0.57	3.32	0.45

Noot. SA = sociale angst, GAD = gegeneraliseerde angst

Gecorrigeerde effect van pesten op sociale angst

Vanuit de literatuurstudie wordt verwacht dat er een positief effect is van pesten op sociale angst. Dit komt niet overeen met de resultaten uit Tabel 2, deze tonen aan dat pesten geen significante voorspeller is van sociale angst ($B=0.01, p=.886$). Daarnaast is de rol van sekse in explorerende zin onderzocht. Uit de resultaten blijkt dat er geen significant verschil is bij het effect tussen jongens en meisjes. De ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënt van de jongens ligt op de grens van het betrouwbaarheidsinterval van de meisjes en de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënt van de meisjes valt net binnen het betrouwbaarheidsinterval van de jongens. Dit betekent dat het effect van pesten op sociale angst net niet verschilt tussen jongens en meisjes. De resultaten neigen naar een positiever effect van pesten op sociale angst bij jongens.

Uit deze resultaten kan geconcludeerd worden dat pesten, na correctie door de andere modelvariabelen, geen effect heeft op sociale angst. Dit geldt voor zowel jongens als meisjes.

Gecorrigeerde effect van gepest worden op sociale angst

Verwacht wordt dat gepest worden een positief effect heeft op sociale angst. De resultaten uit Tabel 2 laten echter een significant negatief effect zien ($B=-0.27$, $p=.010$). Gekeken naar de Bèta heeft gepest worden een klein effect op sociale angst ($\beta=-.11$).

Verder wordt verwacht dat het positieve effect van gepest worden op sociale angst sterker is voor meisjes dan voor jongens. Gekeken naar de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënt van de meisjes, blijkt dat deze binnen het betrouwbaarheidsinterval van de jongens valt en andersom. Er kan geconcludeerd worden dat er geen significant verschil is. Sekse speelt dus geen rol als moderator.

Geconcludeerd kan worden dat gepest worden, na correctie door de andere modelvariabelen, een significant negatief effect heeft op sociale angst. Hierbij is geen sprake van een moderatie-effect. Dit betekent dat zowel jongens als meisjes die meer gepest worden, minder sociale angst ervaren.

Gecorrigeerde effect van eigenwaarde op sociale angst

Naar verwachting zal eigenwaarde een significant negatief effect hebben op sociale angst. Uit Tabel 2 blijkt dat eigenwaarde een significant effect heeft op sociale angst, dit effect blijkt negatief te zijn ($B=-0.28$, $p<.001$). Gekeken naar de Bèta heeft eigenwaarde een klein effect op sociale angst ($\beta=-.28$).

Daarnaast wordt verwacht dat het effect van eigenwaarde op sociale angst sterker is bij meisjes. Gekeken naar de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënt van de meisjes, blijkt dat deze binnen het betrouwbaarheidsinterval van de jongens valt en andersom. Sekse speelt dus geen rol als moderator.

Geconcludeerd kan worden dat eigenwaarde, na correctie door de andere modelvariabelen, een significant negatief effect heeft op sociale angst. Hierbij is geen sprake van een moderatie-effect. Dit betekent dat zowel jongens als meisjes met een lager gevoel van eigenwaarde, meer sociale angst ervaren.

Gecorrigeerde effect van sekse op sociale angst

Verwacht wordt dat meisjes hoger scoren op sociale angst dan jongens. Dit komt echter niet overeen met de resultaten uit Tabel 2. Na correctie door de andere modelvariabelen blijkt er geen significant sekseverschil aanwezig is ($p=.155$). Concluderend kan gesteld worden dat sekse geen effect heeft op sociale angst.

Tabel 2

Meervoudige regressie analyse van de covariaat (sekse), pesten, gepest worden en eigenwaarde op sociale angst

Model	<i>B</i>	<i>SE_B</i>	β	<i>p</i>	95% BI	
					Min.	Max.
Sekse	0.06	0.05	.06	.155	-0.02	0.15
Pesten	0.01	0.07	.01	.886	-0.13	0.15
Gepest worden	-0.27	0.10	-.11	.010	-0.47	-0.06
Eigenwaarde	-0.28	0.04	-.28	<.001	-0.37	-0.20
Jongens (<i>n</i> =278)						
Pesten	0.14	0.11	.08	.205	-0.07	0.34
Gepest worden	-0.25	0.11	-.15	.024	-0.47	-0.03
Eigenwaarde	-0.24	0.07	-.22	<.001	-0.37	-0.11
Meisjes (<i>n</i> =304)						
Pesten	-0.06	0.10	-.04	.532	-0.26	0.14
Gepest worden	-0.47	0.25	-.11	.061	-0.96	0.02
Eigenwaarde	-0.32	0.06	-.33	<.001	-0.43	-0.21

Noot. BI = betrouwbaarheidsinterval, jongens $R^2=.06$, meisjes $R^2=.10$

Gecorrigeerde effect van pesten op gegeneraliseerde angst

Verwacht wordt dat pesten een positief effect heeft op gegeneraliseerde angst bij meisjes. Dit komt niet overeen met de resultaten. Uit Tabel 3 blijkt dat pesten, na correctie door de andere modelvariabelen, een significant effect heeft op gegeneraliseerde angst. Dit is, tegen de verwachtingen in, een positief effect ($B=0.20$, $p<.001$). Gekeken naar de β heeft pesten een klein effect op gegeneraliseerde angst in vergelijking met de andere onafhankelijke variabelen ($\beta=0.15$).

Daarnaast is de rol van sekse in explorerende zin onderzocht. Uit de resultaten blijkt dat er geen significant verschil is tussen beide sekse.

Concluderend kan gesteld worden dat pesten een klein positief effect heeft op gegeneraliseerde angst, dit effect wordt niet gemodereerd door sekse. Dit betekent dat meer pestgedrag van adolescenten samen gaat met hogere scores op gegeneraliseerde angst, dit geldt zowel voor jongens als meisjes.

Gecorrigeerde effect van gepest worden op gegeneraliseerde angst

Er wordt verwacht dat gepest worden een positief effect heeft op gegeneraliseerde angst. Dit komt niet overeen met resultaten. Tabel 3 laat namelijk zien dat gepest worden, na correctie door de andere modelvariabelen, geen significant effect heeft op gegeneraliseerde angst ($B=-0.03$, $p=.607$).

Daarnaast wordt verwacht dat het effect van gepest worden op gegeneraliseerde angst gelijk is voor jongens en meisjes. Dit komt overeen met de resultaten.

Concluderend kan gesteld worden dat gepest worden geen effect heeft op gegeneraliseerde angst, dit geldt zowel voor jongens als meisjes.

Gecorrigeerde effect van eigenwaarde op gegeneraliseerde angst

Naar verwachting zal eigenwaarde een negatief effect hebben op gegeneraliseerde angst. Dit komt overeen met de resultaten uit Tabel 3. Hieruit blijkt dat eigenwaarde, na correctie door de andere modelvariabelen, een significant effect heeft op gegeneraliseerde angst. Dit is een negatief effect ($B=-0.46$, $p<.001$). Gekeken naar de Bèta kan het effect van eigenwaarde worden geïnterpreteerd als groot in vergelijking met de andere onafhankelijke variabelen worden.

Daarnaast wordt de rol van sekse in explorerende zin onderzocht. Uit de resultaten blijkt dat de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënt van de jongens buiten het betrouwbaarheidsinterval van de meisjes valt en andersom. Hieruit kan worden opgemaakt dat er een significant verschil is tussen beide seksen.

Concluderend kan worden gesteld dat eigenwaarde een groot negatief effect heeft op gegeneraliseerde angst, het effect wordt gemodereerd door sekse. Dit betekent dat adolescenten met een lager gevoel van eigenwaarde, meer gegeneraliseerde angst ervaren. Het effect is sterker bij meisjes dan bij jongens.

Gecorrigeerde effect van gegeneraliseerde angst en sekse

Verwacht wordt dat meisjes hoger scoren op gegeneraliseerde angst dan jongens in de vroege adolescentie. Dit komt overeen met de resultaten uit Tabel 3. Hieruit blijkt dat de covariaat sekse een significant effect heeft op gegeneraliseerde angst ($B=0.16$, $p<.001$). Gekeken naar de Bèta heeft covariaat sekse een klein effect op gegeneraliseerde angst in vergelijking tot de andere onafhankelijke variabelen ($\beta=0.18$).

Wanneer wordt gekeken naar de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënt van de ongecorrigeerde ($B=0.26$) en gecorrigeerde effecten ($B=0.16$), is er een verschil zichtbaar. Wanneer de variabele sekse wordt gecorrigeerd door de andere modelwaarde neemt de grote van het effect af.

Tabel 3

Meervoudige regressieanalyse van covariaat sekse, eigenwaarde, gepest worden en pesten op gegeneraliseerde angst

Model	<i>B</i>	<i>SE_B</i>	β	<i>p</i>	95% <i>BI</i>	
					Min.	Max.
Sekse	0.16	0.03	.18	<.001	0.10	0.21
Pesten	0.20	0.04	.15	<.001	0.11	0.29
Gepest worden	-0.03	0.06	-.02	.607	-0.16	0.09
Eigenwaarde	-0.47	0.03	-.57	<.001	-0.52	-0.41
Jongens (<i>n</i> =278)						
Pesten	0.23	0.06	.21	<.001	0.11	0.36
Gepest worden	-0.04	0.07	-.04	.535	-0.17	0.09
Eigenwaarde	-0.37	0.04	-.48	<.001	-0.45	-0.29
Meisjes (<i>n</i> =304)						
Pesten	0.14	0.06	.11	.029	0.01	0.27
Gepest worden	0.07	0.16	.02	.673	-0.25	0.38
Eigenwaarde	-0.53	0.04	-.64	<.001	-0.60	-0.45

Noot: BI = betrouwbaarheidsinterval, Jongens $R^2=.30$, Meisjes $R^2=.47$

Discussie

Het doel van huidig onderzoek was het verkrijgen van meer inzicht in de effecten van pesten, gepest worden en eigenwaarde op sociale- en gegeneraliseerde angst. Daarbij is ook gekeken naar de sekseverschillen binnen deze effecten. Door middel van regressieanalyses zijn de verschillende effecten getoetst.

Een aantal resultaten uit huidig onderzoek komen overeen met de verwachtingen vanuit het literatuuronderzoek. Zo blijkt eigenwaarde een negatief effect te hebben op zowel sociale als gegeneraliseerde angst. Bij gegeneraliseerde angst blijkt dit effect sterker voor meisjes. Daarnaast werd er een positief effect van pesten op gegeneraliseerde angst verwacht. Ook dit komt overeen met de resultaten. Tot slot werd er verwacht dat meisjes significant hoger op gegeneraliseerde angst zouden scoren dan jongens. Ook dit wordt bevestigd door de resultaten van het huidige onderzoek.

Niet alle resultaten komen overeen met de verwachtingen vanuit het literatuuronderzoek, deze worden onderstaand besproken.

Sociale angst

Allereerst werd verwacht dat pesten een positief effect zou hebben op sociale angst. In huidig onderzoek wordt echter geen effect gevonden, dit geldt zowel voor de ongecorrigeerde als gecorrigeerde effecten. Dit kan worden verklaard doordat in huidig onderzoek geen onderscheid is gemaakt tussen de verschillende vormen van pesten, namelijk openlijk en relationeel pesten. Hierdoor kan het zijn dat een adolescent bij het invullen van de vragenlijst, bij het begrip pesten, alleen aan openlijk pesten denkt en niet aan relationeel pesten (Olweus, 1993). Dit zou als gevolg kunnen hebben dat relationeel pesten ondergerapporteerd wordt. Dit kan het verschil tussen huidig en literatuuronderzoek kunnen verklaren, omdat La Greca et al. (2005) stellen dat relationeel pesten gerelateerd is aan sociale angst.

Daarnaast is de rol van sekse in explorerende zin onderzocht. Uit de resultaten blijkt dat er geen sprake is van een verschil in het effect tussen jongens en meisjes, ondanks dat dit verschil op de grens van significantie ligt. Bij een grotere steekproef zal er waarschijnlijk wel een significant effect worden gevonden.

Ten tweede werd verwacht dat gepest worden een positief effect zou hebben op sociale angst. In huidig onderzoek wordt echter een negatief effect gevonden. Dit geldt zowel voor de ongecorrigeerde als gecorrigeerde effecten. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat adolescenten niet graag toegeven slachtoffer te zijn van pestgedrag (Salmivalli, 2002). Dit kan het gevolg zijn van de onzekerheid van het slachtoffer en de angst om te falen (Estévez, Murgui, & Musitu, 2009). Adolescenten die wel gepest worden en sociale angst ervaren, rapporten dan dus geen of nauwelijks slachtofferschap. Dit kan het negatief gevonden verband verklaren.

Daarnaast werd verwacht dat het effect van gepest worden bij meisjes sterker zou zijn. In de resultaten is echter geen sekseverschil gevonden. De hypothese is niet gebaseerd op gevonden resultaten, maar op veronderstellingen. Het niet vinden van een sekseverschil komt overeen met de onderzoeken van Siegel et al. (2009) en Storch et al. (2005).

Ten derde blijkt uit de resultaten dat er geen sekseverschil is gevonden in het effect van eigenwaarde op sociale angst. Dit komt echter niet overeen met de literatuur waarin verwacht werd dat dit effect voor meisjes sterker zou zijn. Dit verschil kan verklaard worden doordat het verloop van angst sterk varieert qua leeftijd (Hale et al., 2009). De gebruikte steekproef is qua leeftijd zeer select en uit literatuur blijkt dat de ontwikkeling van angst verschilt naar sekse (Hale et al., 2009). Door deze homogene groep is het niet mogelijk om het ontwikkelingsverloop van angst mee te nemen in het onderzoek.

Ten vierde werd verwacht dat meisjes hoger scoren op sociale angst dan jongens. Dit komt overeen met de ongecorrigeerde resultaten. Wanneer de resultaten worden gecorrigeerd op de andere modelvariabelen blijkt er geen sekseverschil aanwezig te zijn. Dit betekent dat een andere modelvariabele, in dit geval eigenwaarde, een groot deel van het sekseverschil verklaart. Het effect van sekse op sociale angst blijkt gemedieerd te worden door eigenwaarde.

Gegeneraliseerde angst

Er werd verwacht dat gepest worden een positief effect zou hebben op gegeneraliseerde angst. In huidig onderzoek wordt echter geen effect gevonden. Dit geldt zowel voor de ongecorrigeerde als de gecorrigeerde effecten. Vooralsnog is hier geen verklaring voor gevonden. Een aanbeveling is dat hier verder onderzoek naar gedaan moet worden.

Tot slot werd verwacht dat meisjes hoger scoren op gegeneraliseerde angst dan jongens. Dit komt overeen met huidig onderzoek. Echter, het effect van sekse op gegeneraliseerde angst blijkt bij de gecorrigeerde resultaten kleiner te zijn dan bij de ongecorrigeerde resultaten. Dit heeft ermee te maken dat een andere modelvariabele, waarschijnlijk eigenwaarde, een groot deel van het sekseverschil verklaart. Sekse blijkt dus deels gemedieerd te worden door eigenwaarde.

Beperkingen en aanbevelingen

Bij huidig onderzoek is sprake van verschillende beperkingen, waardoor de resultaten voorzichtig geïnterpreteerd moeten worden. De eerste beperking betreft de getrokken steekproef. De steekproef bevat alleen adolescenten uit de eerste en tweede

klas HAVO en/of VWO. Uit onderzoek van Rose, Espelage en Monda-Amaya (2009) blijkt dat adolescenten van een hoog onderwijsniveau minder pesten en gepest worden dan adolescenten van een lager onderwijsniveau. Door de selecte steekproef qua opleidingsniveau zijn de resultaten niet generaliseerbaar voor de gehele leeftijdscategorie. In vervolgonderzoek kan men er voor kiezen om ook lagere opleidingsniveaus mee te nemen.

Ten tweede is de gebruikte steekproef niet aselekt getrokken. De middelbare scholen die hebben mee gewerkt aan dit onderzoek, zijn door de onderzoekers benaderd. Door het niet aselekt trekken van de steekproef, zijn de resultaten niet generaliseerbaar voor alle HAVO en/of VWO leerlingen uit de eerste en tweede klas. Door de scholen aselekt te trekken, kan dit probleem bij vervolgonderzoek worden opgelost.

Ten derde kwam vanuit de literatuurstudie naar voren dat pesten een effect lijkt te hebben op externaliserende symptomen (Cook et al., 2010; Kaltiala-Heino et al., 2000). Huidig onderzoek heeft zich alleen gefocust op internaliserende symptomen, terwijl externaliserende symptomen wellicht ook interessant zijn. Voor toekomstig onderzoek is het interessant om beide variabelen mee te nemen in het onderzoek.

Tot slot verschillen de ongecorrigeerde en gecorrigeerde resultaten van sekse op sociale angst beduidend. Ook de grootte van het effect van sekse op gegeneraliseerde angst neemt af na het corrigeren op de andere modelvariabelen. Dit lijkt te komen doordat de modelvariabele eigenwaarde een groot deel van het sekseverschil verklaart en dus een mediërende functie heeft in het verband van sekse op sociale en gegeneraliseerde angst. Voor vervolgonderzoek is het interessant om dit verband nader te onderzoeken.

Referentielijst

- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. Washington, DC: American Psychiatric Association
- American Psychiatric Association (2006). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (4th ed., text revised). Washington, DC
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (V). Washington, DC: Author
- Bachman, J. G., O'Malley, P. M., Freedman-Doan, P., Trzesniewski, K. H., & Donellan, B. (2011). Adolescent self-esteem: Differences by race/ethnicity, gender, and age. *Self and Identity*. *Psychology Press*, 10, 445-473.
doi:10.1080/15298861003794538
- Baldwin, S. A., & Hoffmann, J. P. (2001). The dynamics of self-esteem: A growth-curve Analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 31, 101-113. doi:0047-2891/02/0400-0101
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does High Self Esteem Cause Better Performance, Interpersonal Success, Happiness, or Healthier Lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4, 1-44.
doi:10.1111/1529-1006.01431
- Beck, A. T., Brown, G. K., Steer, R. A., Kuyken, W., & Grisham, J. (2001). Psychometric properties of the Beck Self-Esteem Scales. *Behaviour Research and Therapy*, 1, 115-124. doi:10.1016/S0005-7967(00)00028-0
- Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E., & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A Meta-analytic Investigation. *American Psychological Association*, 25, 65-83.
doi:10.1037/a0020149
- Craig, W. M. (1998). The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety, and aggression in elementary school children. *Personality and individual differences*, 24, 123-130. doi:10.1016/S0191-8869(97)00145-1
- Craig, W., Harel-Fisch, Y., Fogel-Grinvald, H., Dostaler, S., Hetland, J., Simons-Morton, B., ... Pickett, W. (2009). A cross-national profile of bullying and victimization among adolescents in 40 countries. *International Journal of Public Health*, 54, S216-S224.
doi:10.1007/s00038-009-5413-9
- De Jong, P. J., Sportel, B. E., De Hullu, E., & Nauta, M. H. (2012). Co-occurrence of social anxiety and depression symptoms in adolescence: differential links with implicit and explicit self-esteem? *Psychological medicine*, 42, 475-484.
doi:10.1017/S0033291711001358

- Estévez, E., Murgui, S., & Musitu, G. (2009). Psychological adjustment in bullies and victims of school violence. *European Journal of Psychology of Education, 24* (4), 473-483.
- Fanti, K.A., & Henrich, C.C. (2015) Effects of self-esteem and narcissism on bullying and victimization during early adolescence. *Journal of Early Adolescence, 35*(1), 5-29. doi:10.1177/0272431613519498
- Franck, E., de Raedt, R., Barbez, C., & Rosseel, Y. (2008). Psychometric properties of the Dutch Rosenberg Self-Esteem Scale. *Psychologica Belgica, 48* (1), 25-35.
- Frost, J., & McKelvie, S. (2004). Self-Esteem and Body Satisfaction in Male and Female Elementary School, High School, and University Students. *Sex roles, 51* (1-2), 45-54. doi:0360-0025/04/0700-0045/0
- Garcia-Lopez, L. J., Ingles, C. J., & Garcia-Fernandez, J. M. (2008). Exploring the relevance of gender and age differences in the assessment of social fears in adolescence. *Social Behavior and Personality: an international journal, 36* (3), 385-39. doi:10.2224/sbp.2008.36.3.385
- Gentile, B., Grabe, S., Dolan-Pascoe, B., Twenge, J. M., Wells, B. E., & Maitino, A. (2009). Gender differences in domain-specific self-esteem: A meta-analysis. *Review of General Psychology, 13*(1), 34-45. doi:10.1037/a0013689
- Glashouwer, K. A., Vroling, M. S., de Jong, P. J., Lange, W. G., & de Keijser, J. (2013). Low implicit self- esteem and dysfunctional automatic associations in social anxiety disorder. *Journal of behavior therapy and experimental psychiatry, 44*, 262-270. doi:10.1016/j.jbtep.2012.11.00
- Guillon, M. S., Crocq, M. A., & Bailey, P. E. (2003). The relationship between self-esteem and psychiatric disorders in adolescents. *European Psychiatry, 18*(2), 59-62. doi:10.1016/S0924-9338(03)00002-6
- Grills, A. E., & Ollendick, T. H. (2002). Peer Victimization, Global Self-Worth, and Anxiety in Middle School Children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 31*, 59-68. doi:10.1207/S15374424JCCP3101_08
- Hale III, W., Klimstra, T., Wijsbroek, S. A. M., Raaijmakers, Q., Muris, P., van Hoof, A., & Meeus, W. (2009). Ontwikkelingstrajecten van angstsymptomen: Een vijfjarig prospectief onderzoek onder adolescenten in de algemene populatie. *tijdschrift voor psychiatrie, 51*, 21-30.
- Hawker, D. S., & Boulton, M. J. (2000). Twenty Years' Research on Peer Victimization and Psychosocial Maladjustment: A Meta-analytic Review of Cross-sectional Studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41*, 441-455. doi:10.1111/1469-7610.00629

- Hosogi, M., Okada, A., Fujii, C., Noguchi, K., & Watanabe, K. (2012). Importance and usefulness of evaluating self-esteem in children. *BioPsychoSocial medicine*, 6 (9), 1-6. doi:10.1186/1751-0759-6-9
- Juvonen, J., Graham, S., & Schuster, M. A. (2003). Bullying among young adolescents: The strong, the weak, and the troubled. *Pediatrics*, 112, 1231-1237. doi:10.1542/peds.112.6.1231
- Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., Rantanen, P., & Rimpelä, A. (2000). Bullying at school— an indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of adolescence*, 23, 661-674. doi:10.1006/jado.2000.0351
- Kessler, R. C., Berglund, P., Dempler, O., Jin, R., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the national comorbidity survey replication. *Arch Gen Psychiatry*, 62, 593-602. doi:10.1001/archpsyc.62.6.593
- Klima, T., & Repetti, R. L. (2008). Children's Peer Relations and Their Psychological Adjustment: Differences between Close Friendship and the Larger Peer Group. *Merril-Palmer Quarterly*, 54, 151-178. doi:10.1353/mpq.2008.0016
- Kumpulainen, K., Räsänen, E., & Puura, K. (2001). Psychiatric disorders and the use of mental health services among children involved in bullying. *Aggressive Behavior*, 27(2), 102-110. doi:10.1002/ab.3
- Kyriakides, L., Kaloyirou, C., and Lindsay, G. (2006). An analysis of the Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire using the Rasch measurement model. *British Journal of Educational Psychology*, 76, 781–801.
- La Greca, A. M., & Harrison, H. M. (2005). Adolescent peer relations, friendships, and romantic relationships: Do they predict social anxiety and depression? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34, 49-61. doi:10.1207/s15374424jccp3401_5
- Maldonado, L., Huang, Y., Chen, R., Kasen, S., Cohen, P., & Chen, H. (2013). Impact of Early Adolescent Anxiety Disorders on Self-Esteem Development From Adolescence to Young Adulthood. *Journal of Adolescent Health*, 53, 287-292. doi:10.1016/j.jadohealth.2013.02.025
- Mann, M., Hosman, C. M., Schaalma, H. P., & de Vries, N. K. (2004). Self-esteem in a broad-spectrum approach for mental health promotion. *Health Educational Research*, 19, 357-372. doi:10.1093/her/cyg041
- Menesini, E., Modena, M., & Tani, F. (2009). Bullying and Victimization in Adolescence: Concurrent and Stable Roles and Psychological Health Symptoms. *The Journal of genetic psychology*, 170 (2), 115-134. doi:10.3200/GNTP.170.2

- Monks, C. P., Smith, P. K., Naylor, P., Barter, C., Ireland, J. L., & Coyne, I. (2009). Bullying in different contexts: Commonalities, differences and the role of theory. *Aggression and Violent Behavior, 14*, 146-156. doi:10.1016/j.avb.2009.01.004
- Muris, P., Bodden, D., Hale, W., Birmaher, B. & Mayer, B. (2007). SCARED-NL. Vragenlijst over angst en bang-zijn bij kinderen en adolescenten. Handleiding bij de gereviseerde Nederlandse versie van de Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders. Amsterdam: Boom test uitgevers
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying Behaviors Among US Youth: Prevalence and Association With Psychosocial Adjustment. *The Journal of the American Medical Association, 285*, 2094-2100. doi:10.1001/jama.285.16.2094
- Ohayon, M. M., & Schatzberg, A. F. (2010). Social phobia and depression: prevalence and comorbidity. *Journal of Psychosomatic Research, 68* (3), 235-243. doi:10.1016/j.jpsychores.2009.07.018
- Ollendick, T. H., King, N. J., & Muris, P. (2002). Fears and phobias in children: Phenomenology, epidemiology, and aetiology. *Child and Adolescent Mental Health, 7*, 98-106. doi:10.1111/1475-3588.00019
- Olweus, D. (1993). Victimization by peers: Antecedents and long term outcomes. In K. H. Rubin & J. B. Asendorf (Eds.), *Social withdrawal inhibition and shyness* (pp. 315-341). Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 7-27). Florence, KY: Routledge.
- Prinstein, M. J., Boergers, J., & Vernberg, E. M. (2001) Overt and relational aggression in adolescents: Social-psychological adjustment of aggressors and victims. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 30*, 479-491, doi:10.1207/S15374424JCCP3004_05
- Rapee, R. M., & Heimberg, R. G. (1997). A cognitive-behavioral model of anxiety in social phobia. *Behaviour research and therapy, 35* (8), 741-756. doi:10.1016/S0005-7967(97)00022-3
- Rapee, R. M. (2001). The development of generalized anxiety. In: Vasey, M. W., Dadds, M. R. (Eds), *The Developmental Psychopathology of Anxiety* (pp 481-503). London: Oxford University Press.
- Rapee, R. M., & Spence, S. H. (2004). The etiology of social phobia: Empirical evidence and an initial model. *Clinical psychology review, 24*, 737-767. doi:10.1016/j.cpr.2004.06.004

- Robins, R. W., & Trzesniewski, K. H. (2005). Self-Esteem Development Across the Lifespan. *Current Directions in Psychological Science, 14* (3), 158-162. doi:10.1111/j.0963-7214.2005.00353.x
- Rose, C.A., Espelage, D.L., & Monda-Amaya, L.E. (2009). Bullying and victimisation rates among students in general and special education: A comparative analysis. *Educational Psychology, 29* (7), 761-776. doi:10.1080/01443410903254864
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Salmivalli, C. (2002) Is there an age decline in victimization by peers at school?, *Educational Research, 44*, 269-277, doi:10.1080/00131880210135331
- Seals, D., & Young, J. (2003). Bullying and Victimization: Prevalence and Relationship to Gender, Grade Level, Ethnicity, Self-Esteem, and Depression. *Adolescence, 38*, 735-747.
- Siegel, R. S., La Greca, A. M., & Harrison, H. M. (2009) Peer victimization and social anxiety in adolescents: Prospective and reciprocal relationships. *Journal of Youth and Adolescence, 38*, 1096-1109. doi:10.1007/s10964-009-9392-1
- Siyez, D. M. (2008). Adolescent self-esteem, problem behaviors, and perceived social support in Turkey. *Social Behavior and personality: an international journal, 36* (7), 973-984. doi:10.2224/sbp.2008.36.7.973
- Solberg, M. E., Olweus, D., & Endresen, I. M. (2007). Bullies and victims at school: Are they the same pupils? *British Journal of Educational Psychology, 77*, 441-464. doi:10.1348/000709906X105689
- Soler, L., Kirchner, T., Paretilla, C., & Forns, M. (2013). Impact of Poly-Victimization on Mental Health: The Mediator and/or Moderator Role of Self-Esteem. *Journal of Interpersonal Violence, 28*, 2695-2712. doi:10.1177/0886260513487989
- Sourander, A., Jensen, P., Rönning, J. A., Niemelä, S., Almqvist, F. (2007). What Is the Early Adulthood Outcome of Boys Who Bully or Are Bullied in Childhood? The Finnish "From a Boy to a Man" Study. *Pediatrics, 120*, 397-404. doi:10.1542/peds.2006-2704
- Spitzer, R. L., Kroenke, K., Williams, J. B., & Löwe, B. (2006). A Brief Measure for Assessing Generalized Anxiety Disorder. *Archives of Internal Medicine, 166*, 1092-1097. doi:10.1001/archinte.166.10.1092
- Storch, E. A., & Masia-Warner, C. (2004). The relationship of peer victimization to social anxiety and loneliness in adolescent females. *Journal of Adolescence, 27*, 351-362. doi:10.1016/j.adolescence.2004.03.003
- Storch, E. A., Masia-Warner, C., Crisp, H., & Klein, R. G. (2005). Peer victimization and social anxiety in adolescence: A prospective study. *Aggressive behaviour, 31*, 437-452. doi:10.1002/ab.20093

- Swearer, S. M., Song, S. Y., Tam Cary, P., Eagle, J. W., & Mickelson, W. T. (2001). Psychosocial Correlates in Bullying and Victimization. *Journal of Emotional Abuse*, 2, 95-121. doi:10.1300/J1135v02_07
- Tak, J. A., Bosch, J. D., Begeer, S., & Albrecht, G. (2014). Diagnostiek vanuit de ontwikkelingsneuropsychologische benadering. *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen en adolescenten*. (pp. 763). Enschede: De Tijdstroom Uitgevers
- Twenge, J. M., & Campbell, W. K. (2001). Age and Birth Cohort Differences in Self-Esteem: A Cross-Temporal Meta-Analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 5, 321-344. doi:10.1207/S15327957PSPR0504_3
- Wijsbroek, S. A. M., Hale, W. W., Raaijmakers, Q. A. W., & Muris, P. (2005). Psychometrische eigenschappen van de Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED) in een Nederlandse adolescentenpopulatie. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 60, 129-138